

Beheersmogelijkheden in een oud stadsbos

Veel is er in de loop van een lange historie geschreven over de Haarlemmerhout, van roman tot gedicht, van vegetatiestudie tot vogeltelling, en niet te vergeten de talloze krantenartikelen en polemieken vanaf het begin van deze eeuw. In vrijwel alle geschriften zijn wel facetten zichtbaar van de grote rijkdom die de Hout voor Haarlem en verre omgeving betekent en van de menselijke gehechtheid eraan. De belangrijkste drager van die rijkdom is het bos zelf, de complexe levensgemeenschap van jonge en oude bomen en hun standplaats. Groot was dan ook de beroering toen bleek dat een toenemende verzuring van de bodem een ernstige bedreiging bleek te gaan vormen voor het voortbestaan van het bos. Een eerste onderzoek wees uit dat een zuurgraad (pHKCL) van 3 à 3,5 in de bovenlaag van de bodem al op veel plaatsen was bereikt. Analyses van de grond en het blad toonden aan dat de voedingstoestand van de bodem armelijk was. De vitaliteit van het bos, jong en oud, was voor een belangrijk deel matig tot gering, hetgeen onder

Hoewel stadsbossen in ons land een belangrijke plaats in het stedelijk groen hebben en meestal zeer geliefd zijn bij de inwoners van een gemeente, is zo'n stadsbos voor het gemeentelijk bestuur en beheer lang niet altijd een zorgeloos bezit. Integendeel, er zijn grote en complexe problemen in de vaak oude en monumentale (park-)bossen in het stedelijk gebied. Tot voor korte tijd is in deze categorie in het Nederlands bosbezit weinig onderzoek verricht, ondanks het feit dat al lang achteruitgang in vitaliteit en sterke "slijtage" is geconstateerd. In de Haarlemmerhout is wel reeds onderzoek gedaan. Daarbij is ervaring opgedaan met de problemen van de drie basiselementen bodem, bos en inrichting + gebruik en hun onderlinge driehoeksrelatie. Aan deze onderzoekservaringen in de Haarlemmerhout en de betekenis daarvan voor het beheer wordt een tweetal artikelen in twee nummers van dit tijdschrift gewijd.

meer tot uiting kwam in duidelijk verminderde bladbezetting en achteruitgang. Het breed opgezette en intensieve "gezondheidsonderzoek" dat eerder in dit tijdschrift werd beschreven (Dopheide en Verstraten, 1991) liet zien dat de toestand van de Hout inderdaad zorgwekkend was, maar gaf ook wegen aan waarlangs verbetering kon worden bereikt. Daar niet mag worden verwacht dat de op het bos en de bodem neerkomende verzuring de eerste jaren sterk zal verminderen, moet worden getracht de zuurinvloed zo veel mogelijk te neutraliseren en het bos te revitaliseren. Dit betekent in feite het ontwikkelen van een overlevingsstrategie door middel van

beheersmaatregelen, direct op de boomgroei gericht of indirect via de verzorging van de bodem (b.v. bemesting/bekalking). Efficiënte beheersmaatregelen vragen een planmatige opzet, een ordening in ruimte en tijd en uiteraard een financiële berekening. Doelstellingen dienen te voren te worden omschreven. Een en ander wordt beschreven in een beheersplan, waarmee in feite het werk in het bos voor langere tijd wordt geregeld, de weg naar een gezondere bosontwikkeling wordt uitgestippeld en dat een toetssteen blijft voor genomen maatregelen en verkregen resultaten. Een beheersplan is alleen dan compleet wanneer behalve bos en bodem ook

■ Laan door de oude beukenhal: een ruimte als een kathedraal.

de inrichting erbij wordt betrokken. Dat wil zeggen dat ook de infrastructuur, de voorzieningen, de functies moeten worden beschouwd en in het totale beheer worden betrokken, eveneens met de te nemen maatregelen en de daaraan verbonden kosten. In de rij van geschriften over de Haarlemmer Hout ontstond zo een nieuw werk: een totaal beheersplan voor alles wat zich binnen de grenzen van de Hout bevindt aan wel of niet levende inventaris (DHPB Haarlem, 1990).

Over de Haarlemmerhout is in het NBT nooit veel geschreven, vóór

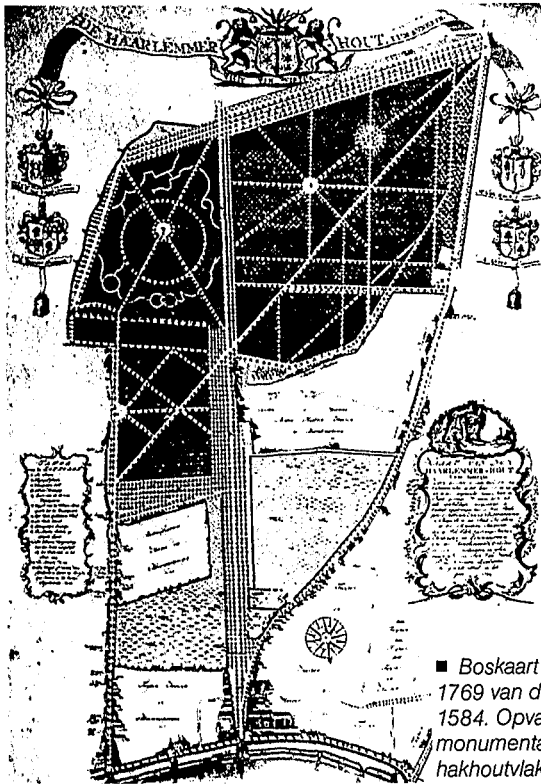
dit tweetal artikelen is er uit de recente jaren alleen een artikel van Westra (1990) dat opvalt door zijn sombere titel en prikkelende slotzinnen, maar geen "diepte-analyse" van de Houtproblematiek geeft. De auteurs van de huidige twee artikelen trachten de problemen en verbeteringsmogelijkheden middels beheersmaatregelen zo duidelijk mogelijk voor de NBT-lezers uiteen te zetten. Uiteraard moet dit toch in kort bestek: de meest uitgebreide informatie vindt men in de oorspronkelijke onderzoeksrapporten en het beheersplan, zoals in de literatuurlijst van de twee artikelen vermeld.

De hout in het kort

De geschiedenis, de monumentaliteit en de aard van de Hout kunnen hier niet in extenso worden beschreven. Zeer goed kan

daarvoor worden verwezen naar de literatuur, b.v. het veelomvattende boek: "Haarlemmerhout 400 jaar, mooier is de wereld nergens" (Brink-greve redactie, 1984) verschenen ter gelegenheid van 4 eeuwen Haarlems beheer van de Hout. Hier moet worden volstaan met enige "karaktertrekken", kort belicht, in het besef dat de sfeer en de waarde van dit oude stadsbos die het juist zo uniek maken in ons land, moeilijk in enkele regels zijn te vangen.

De Haarlemmerhout (de naam Harlemerwalde komt voor het eerst voor in 1120) was eens een onderdeel van uitgestrekte natuurlijke loofbossen die zich op de oude duinformatie ontwikkelden sinds ca. 1000 v. Chr. Vanaf de vroege bewoningstijden is hierin door de mens gekapt en veranderd, gejaagd en vee gehouden.

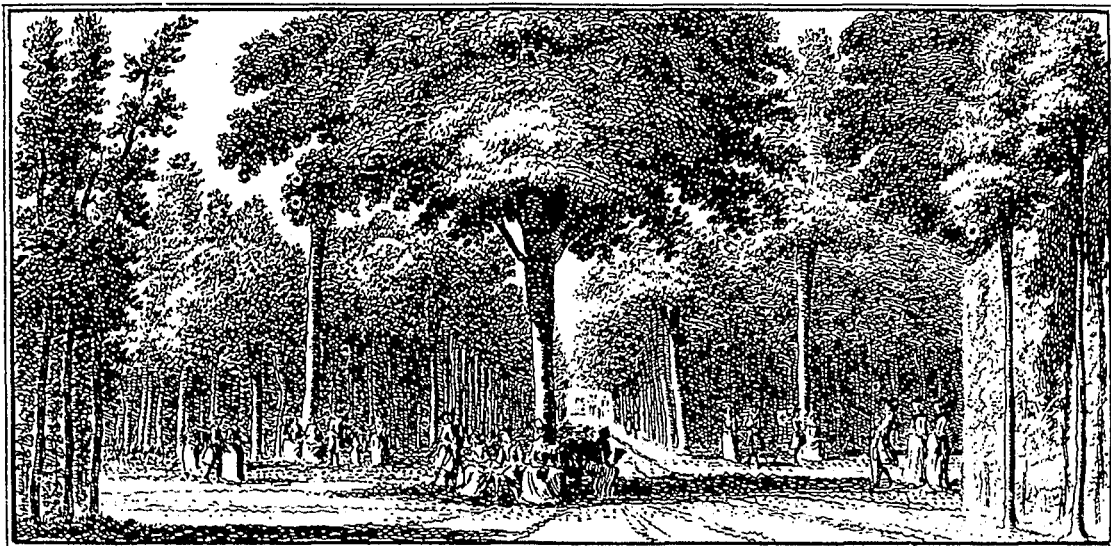

■ Boskaart van Jan van Varel uit 1769 van de herbeplanting sinds 1584. Opvallend zijn de monumentale lanen langs de hakhoutvlakken

Ook de Hout is niet meer oorspronkelijk, tenminste tweemaal (1426 en 1573) heeft een kaalslag plaats gevonden en er zijn grote omvormingen geweest,

doordat talrijke culturen en stijlen, verbonden aan een geschiedenis vol van gebeurtenissen er overheen zijn gegaan en duidelijke sporen hebben nagelaten. Niette-

■ Zo zag de huidige Spanjaardslaan er op een tekening van H. Spilman uit 1763 uit. Ook hier zijn de bosvakken achter de lanen goed te zien.

In 't midden van den Hout, daar men in acht byzondere laanen kan zien.

NEDERLANDS BOSBOUW TIJDSCHRIFT 1991

min kan worden gesteld dat binnen de huidige grenzen de Hout altijd een bosgebied is geweest. Het natuurlijke bostype is het iepenrijke eikenessenbos, aan de zuidkant overgaand in het duineikenbos en aan de oostkant in het vochtige elzen-essenbos. De vooral in de 17e eeuw uitgevoerde herplantingen waren gericht op de teelt van hakhout, paalhout, zaaghout en scheepspanen, maar evenzeer belangrijk was het bos als "sieraad en verlustiging van het land van Holland". Vooral na de overdracht in 1583 door de Staten van Holland in erfpacht aan de stad Haarlem was de Hout in trek als vermaakgelegenheid voor de bevolking van Haarlem (en Amsterdam, de Haarlemmerhout was het park voor de Amsterdammers!).

Een recreatiebos is de Hout dus in feite al eeuwenlang, men leze de desbetreffende hoofdstukken over historie en gebruik in het hiervoor genoemde boek. Als poëtische illustratie twee "recreatieve" gedichten. In de "Beschrijvinge ende lof der stad Harlem" dicht Samuel Ampzing in 1628:

"Ey lust-hof van ons Stadt! prieel
niet om verschonen
voor ons en die om ons aen alle
kanten woenen!
Ey eensaem stil vertreck, en hey-
melijck playsier
Vrij van het heet geraes, en onge-
rust getier!
Wat is hier groot geweldt van
boomen schoon gewassen
Die op malcand'ren recht gelijk
een linie passen"
"Dus sietmen alle daeg op dese
groene pa'en
In 't ruysschende geboomt groot
volck uyt wand'len gaen,
Of, soo 't een yder dan van hun
macht best gelusten,
In eenen klav'ren-dal sijn moede
leden rusten,
En peus'len uyt de mandt van 't
geene dattet Wijf
Van huys heeft mee gebracht tot
haeren tijtverdriff!"

En in "Den Schepper verheerlijkt
in de Schepzelen" beschrijft Pie-
ter van Bracht in 1685 dat:

de Amsteldammer "afgeslooft
door 't cyffren,
uit zyn Rekenboeken. Tot laafnis
voor zyn suffent hooft"
den Hout opzoekt:"vol van ge-
boomt,
Met Wandelpaan, en schoone
Dreeven,
Daar 't al door een te zaamen
komt,
En Schaduwen verquikking
geeven"

Uiterlijk - landschappelijk - zijn
grote veranderingen in de inrich-
ting doorgevoerd in de verschil-
lende cultuurperioden van na-
tuurbos via hakhoutbos
(bosvakken tussen lanen, eerst -
vanaf eind 16e eeuw - in renaiss-
sancestijl, later in barokstijl) naar
landschapsstijl (19e eeuw, Mi-
chaël en Zocher) en tuinstijl (be-
gin 20e eeuw, Springer).

Springer constateert in 1900 dat

■ Monumentale plekken zullen
worden hersteld.

het bos in landschappelijke stijl
grotendeels is dicht gegroeid, dat
er veel dunningsachterstand is en
dat er verjongd moet worden
(Brink, 1984). Zijn veranderings-
plannen (Springer, 1902) stuiten
op veel publieke weerstand, maar
gaan wel door. Wat door hem
echter aan verjonging was aan-
gebracht, werd in 1940-1945
weer als makkelijk zaagbaar
brandhout vroegtijdig "geoogst".
Verder had een brede tankgracht
dwars door de Hout een groot lit-
teken achter gelaten. En zo be-
stond er in feite een nog grotere
verjongingsachterstand bij het
begin van de tweede helft van
deze eeuw. Bijplanten tussen de
overheersende oude bomen was
niet mogelijk, waardoor vanaf de
vijftiger jaren aanvankelijk in kaal-
kapstroken, later in sterke uitdun-
ningen werd verjongd. Vooral in
het begin was de reactie van de
bevolking heftig, protesten zelfs in
de vorm van hekeldichten en
spotprenten bleven komen tot de
storm van april 1973, die en voor
flinke verjongingsvlakten zorgde
én liet zien dat het oude bos zeer
kwetsbaar was. Hierna was men
meer overtuigd van de noodzaak
van goed beheer en regelmatig
"werk in het bos". De in delen
gefaseerde verjonging verliep tot
1975, waarna nog waar nodig

oude (slechte) bomen werden
geveld om meer licht te maken
voor de jonge aanplant (Vonk,
1984).

De bosopbouw thans is dus het
resultaat van zeer lange omge-
vings-en beheersinvloeden en op
zijn minst merkwaardig en niet
stabiel te noemen. Een relatief
groot aantal oude bomen, ca.
1300 stuks, voornamelijk eik en
beuk en in mindere mate linde,
domineert door dikte en hoogte
(tot ca. 35 m) het beeld van de
ruim 40 hectaren. Daartussen en
- onder staan groepen ge-
mengde jonge beplanting van di-
verse loofhoutsoorten. Er zijn
open plekken met gras en aan de
oostkant, in de z.g. Kleine Hout is
het beeld zelfs zeer open door de
grote grasvelden van Vlooienveld,
Hertenkamp, kinderboerderij en
Hildebrandmonument, verbon-
den door de vermaarde histori-
sche doorzicht-as vanaf paviljoen
Welgelegen, het huidige provin-
ciehuis. Van alle cultuurperioden
zijn wel fragmenten of monumen-
tale herinneringen overgebleven,
zoals laanrestanten en véél pa-
den, soms uitgedijd tot brede we-
gen met pleinachtige kruispun-
ten, hetgeen leidt tot een zeer

DE LINDE-LAAN, ZIENDE OP 'T DRONKENHUISJE.

H. Spilman ad viv. del. et fec.

■ Deze tekening van H. Spilman uit 1763 laat het sterrebos met de lanenstructuur goed zien.

intensief, eigenlijk steeds uitbreidend padennet, dat bijdraagt tot een kleinschalig boskarakter.

Het meest opvallend is echter de grote gaping tussen de leeftijdsklassen van de oude generatie (rond de 150 jaar tot veel ouder) en de jonge (maximaal 50 jaar, grotendeels veel jonger). Deze kloof van 100 jaar tussen de generaties is dus veroorzaakt door het achterwege blijven, resp. het niet slagen van de verjonging gedurende ca. een eeuw tot en met de tweede wereld-oorlog en betekent thans de vrijwel totale afwezigheid van een "middelbare" generatie. De leeftijdsklassenverdeling is derhalve zéér onregelmatig en in feite abnormaal voor een levensgemeenschap. Overigens levert dit wel een markant en voor de Hout zeer karakteristiek bosbeeld op. Bij publieksvoorlichting wordt vergelijkenderwijs wel eens gesproken over een gezelschap bejaarden, gehuisvest tussen uitsluitend kinderen. Zonder andere leeftijden daarbij kan men bezwaarlijk van een stabiele samenleving spreken. Dit klemt te meer wanneer er bedreigende factoren zijn voor de vitaliteit. Het dilemma voor de beheerspolitiek: handhaven van monumentale

oude bomen (want daaraan ontleent de Hout zijn karakter en veel waardering!) waar dit mogelijk is en desondanks verjongen, wordt bij bedreiging alleen maar groter. Oude bomen lopen dan het risico in snel tempo weg te vallen, terwijl men hen graag nog had willen behouden omdat er nog geen opvolgers van voldoende leeftijd, omvang en hoogte klaar staan om de rol over te nemen. De kloof van 100 jaar blijkt dan wel een bijzondere hindernis te zijn. Vitaliteitsbedreigende factoren zijn in een stadsbos aan de kust in ruime mate voorhanden. Er is het voortdurende risico van zeewind en storm, plus de daaraan vaak verbonden zoutschade, duidelijk te zien aan de (zuid)westzijde. Overigens zijn ook nogal wat kronen - vooral van de eiken - vervormd of smal gebleven door een (te) dichte stand tijdens het opgroeien (ook concurrentie-effect van beuken). De nabijheid van stad, industrie en verkeer zorgt voor een minder gunstig milieu (Bosbouwvoorlichtingsraad, 1989). Er is een zeer grote recreatiedruk: talrijke gebruikers, vaak met vervoermiddelen en honden, zorgen voor bodem- en bosslijtage en vele sluippaden. Natuurlijke factoren als insecten- en

ziekteaantastingen spelen een rol. Droge zomers en verlaging van de grondwaterstand kunnen aanzienlijke droogteschade veroorzaken.

Beheersmaatregelen uit het verleden, of juist het nalaten ervan kunnen zeer lang hun invloed hebben, bijvoorbeeld enerzijds het jarenlang (meer dan een halve eeuw?) 's winters bladharken uit het bos (=strooiselroof!) en anderzijds het achterwege laten van voldoende dunning en verjonging. Kortom, er is een complex van factoren werkzaam dat de bomen beïnvloedt. Dit is niet uniek voor de Hout of voor Haarlem, het geldt in feite voor vele stedelijke beplantingen in het kustgebied. De monumentale betekenis van de Hout (het gehele bos is een officieel cultuurmonument) en mede daardoor de waardering van het publiek, alsmede de natuurwaarde zijn echter dusdanig groot dat juist hier zeer grote aandacht aan vitaliteitsbedreigingen moet worden geschonken én aan passende beheersmaatregelen. Dit werd overigens al vaker geconstateerd: Springer toonde in

1902 het onjuiste beheer als oorzaak van de achteruitgang aan ("het ten onrechte alleen zorgen voor het heden, zonder aan de toekomst te denken" en "waar ruimte is voor twee, kunnen er geen zes blijven, tenzij tot aller nadeel"). Voorts werd in 1976 geschreven: "Gehoopt moet worden dat de Hout een lange periode van rust tegemoet gaat, waarin de normale beheersmaatregelen genomen kunnen worden - zuivering, dunning, verdere verjonging - maar waarin calamiteiten uitblijven" (Guldemond, 1976). Hoewel hierbij allereerst werd gedacht aan stormschade (nog altijd een groot gevaar!), is het thans duidelijk dat ook calamiteiten van geheel andere aard de "levensrust" van de Hout in gevaar brengen: de ernstige vormen aannemende milieuvervuiling en bodemverzuuring, gepaard gaande met voedingsarmoede.

Het beheersplan voor de hout

De Haarlemmerhout is thans een echt stadsbos. Met een dubbele betekenis: voor de stad en de stedelingen en in de stad. Anderzijds draagt de Hout sterk bij tot de nog altijd duidelijk herkenbare historische binding van Haarlem met het Kennemer landschap, net zoals het Spaarne, de Strandwallen, het Polderland aan de oostzijde en het tuinbouwgebied aan de Westzijde. Vlakbij de oude binnenstad gelegen heeft het bos een grote rol in de Haarlemse samenleving. Het wordt beschouwd als een belangrijk erfgoed met grote waarde op het gebied van cultuur, natuur en recreatie. Bevolking en bestuur hebben een sterke band met de Hout en de instandhouding wordt als een vanzelfsprekend iets gezien. Berichten over achteruitgang in vitaliteit, over milieubedreigingen van het voortbestaan en verslechtering van de groeiplaats werden

■ Oude en jonge, maar geen middelbare bomen.

als schokkend ervaren. Het stadsbestuur stelde in 1989 een onderzoekcommissie in, een breed en diepgaand onderzoekprogramma werd voorbereid en in uitvoering genomen en een stroom van gegevens en rapporten kwam op gang, in overzichten en voorlichtingsbrochures samengevat ter informatie van bestuur en bevolking.

Inmiddels is veel van de zogeheten stressfactoren voor de Hout bekend geworden, het eerste artikel (Dopheide en Verstraten, 1991) behandelt deze en de mogelijkheden tot herstel uitvoerig. Duidelijk werd dat de situatie zeer ernstig was: het bos verkeert in zorgwekkende groeiplaatsomstandigheden. Duidelijk werd ook dat dit niet betekent dat de Hout als verloren moet worden beschouwd. Er is herstel mogelijk. Bos en bodem vragen daarvoor wel aan de huidige situatie aangepaste beheersmaatregelen. Daarvoor is begin 1990 een uitvoerig beheersplan ontworpen (DHPB Haarlem, 1990) dat inmiddels door het gemeentebestuur als basis van het beleid voor instandhouding van de Hout is aangenomen. Dit beheersplan is terwille van de leesbaarheid en hanteerbaarheid voor verschillende gebruikers verdeeld in twee delen.

Het eerste deel is vooral voor algemeen gebruik, maar zeker ook voor bestuurders en beleidsbeslissers van belang, omdat daarin de visie op het beheer wordt gegeven, tezamen met de noodzakelijke maatregelen en kosten om het doel te bereiken. De visie op de Hout als geheel is ook van algemener belang dan beheers-technisch overigens zeer belangrijke, maar specialistische zaken als verjongingstechniek, sortiment e.d. Waar in dit deel veel aandacht wordt geschonken aan inrichtings- en functiefacetten, kan het niet anders of ook gebruiks- en misbruikaspecten komen aan de orde, alsmede de vragen hoe een en ander beleidsmatig zou kunnen worden gereguleerd.

Verder heeft dit eerste deel ook een resumerend karakter: veel van wat in de beheersvisie tamelijk bondig staat beschreven, komt in het tweede deel, maar dan in beheerstechnische zin, in extenso terug.

Het tweede deel is dus geheel anders van aard. Daarin vindt de beheerder (en uiteraard een ieder die "meer wil weten") zeer uiteenlopende gegevens, feiten en cij-

fers van direct belang voor de uitvoering van het beheer. Dit deel is vanzelfsprekend niet in enkele maanden tot stand gekomen, maar grotendeels samengesteld uit een beheersstudierapport, waaraan al vele jaren op grond van inventarisaties door de beheersplanontwerper/ecoloog D. H. Vonk was gewerkt. Dit deel vooral bevat bouwstenen voor op te stellen werkplannen, doordat er geargumenteerde beheersaanwijzingen in staan (m.b.t. functies, doelstellingen, inrichtingsbijstelling, beeld en begroeiingstypen, sortimentskeuze, verjongingsprincipes en ecologisch beheer) en op onderdelen toegespitste detailinformatie (b.v. specifiek onderhoud, lijsten van kruiden, paddestoelen, vogels etc.).

Het gehele beheersplan is gebaseerd op de totale Hout, d.w.z. het complementair zijn van de elementen bos, bodem en inrichting + gebruik, elkaar in een driehoeksrelatie beïnvloedend en versterkend. De uitdrukking "het geheel is meer dan de som der

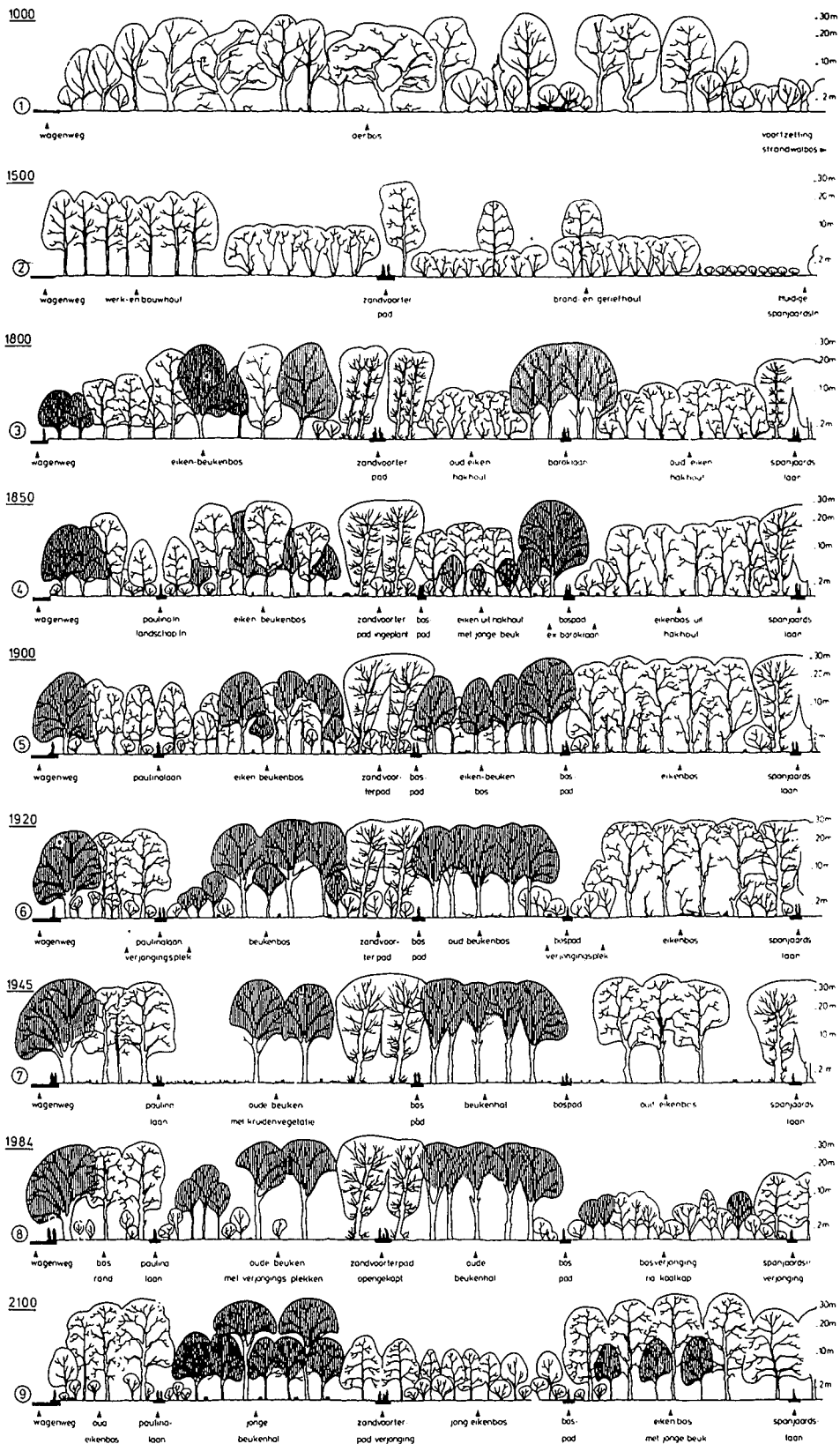
delen" geldt zeker in de Hout, daar heeft de eeuwenlange geschiedenis wel voor gezorgd! Maatregelen die men b.v. neemt om het gebruik door een andere inrichting te verbeteren - denk aan het opheffen van sluippaden - hebben niet alleen met die inrichting te maken, maar beïnvloeden ook bosgrond en boomgroei. Voorts lijken de sortimentskeus bij verjonging of de bemesting mischien zuiver bostechnische zaken, maar een gezonde bosontwikkeling heeft ook grote invloed op de gebruikswaarde van het bos. Beheersmaatregelen zijn in hun effecten nauwelijks in afzonderlijke categorieën te scheiden, zij komen aan het geheel ten goede. Al met al worden ernstige pogingen ondernomen de Hout als geheel te revitaliseren en het voortbestaan te waarborgen. Dit kan ook als een overlevingsstrategie worden beschouwd om te trachten het bos zo krachtig mogelijk een ongunstige milieuperiode te laten doorstaan. De hoeveelheid equivalenten potentieel

■ *Bekend uit de Camera Obscura "Een onaangenaam mensch in den Haarlemmerhout", 1878.*

zuur die hier per jaar op de bodem neerslaat zal in de komende 10 à 20 jaar naar verwachting immers wel verminderen, maar dan nog altijd ruim boven het kritische niveau voor loofbos liggen (Bosbouwvoorlichtingsraad, 1989).

Juist bij verzwakkende en verzwakte bossen is het nodig een attent en flexibel beheer te voeren met het oog op de toekomst en om te voorkomen dat een bos in een snel neerwaarts gaande spiraal komt (een bos wordt minder vitaal, daardoor kwetsbaarder voor b.v. insectenschade of droogte, daardoor enz. enz.).

Het beheer heeft belangrijke sleutels in handen voor instandhouding, ook in een complexe situatie. Voor de Hout betekent dit alles een grote hoeveelheid maatregelen, die vanaf 1990 in voorbereiding en uitvoering zijn geno-

■ Bosontwikkelingsprofielen geven een indruk van de verandering in de loop der eeuwen. Donker is schaduwverdragend, licht is lichtbehoevend.

men volgens een gefaseerd plan, in eerste opzet voor vijf jaren. Dit zou aan investeringen ruim 2,3 miljoen gulden vergen, te besteden aan eenmalige uitgaven voor verbeteringen van beplanting, paden en overige inrichting, het opheffen van bodemverdichting en het tegengaan van misbruik. Daarnaast zijn er jaarlijkse extra kosten voor onderhoudswerk aan bos (verzorging, verjonging, vitaliteitsverbetering en voortgezet onderzoek), paden, meubilair en voor educatie/voorlichting, alles dus in meer intensieve mate dan voorheen, ten bedrage van ca. 350.000 gulden. In deze tijd zijn dit bedragen die bepaald niet moeiteloos door een gemeente kunnen worden opgebracht. Voor investeringen is thans t/m 1995 1,1 miljoen gulden beschikbaar gesteld, zodat de verbeteringen waarschijnlijk in ca. tien jaren zouden kunnen worden gerealiseerd. Een hoopvol begin, waarbij blijkt dat de gemeente Haarlem zich inderdaad flinke offers wil getroosten om de Hout te behouden. Wat betreft de jaarlijkse kosten zijn in elk geval die voor het onderhoudswerk wel veilig gesteld.

De operatie "herstel van de Hout", in 1990 ingezet, kan dus de komende jaren zijn beslag krijgen. Daarbij geldt een aantal hoofdlijnen:

1. De drieledige functie van de Hout als recreatief stadsbos, cultuurmonument en natuurgebied moet worden gehandhaafd.
2. Voor de vormgeving is in de toekomst een in 1984 opgesteld herinrichtingsplan het uitgangspunt (Lamberts, 1984). Dit houdt o.m. in dat het padennet gedeeltelijk wordt gewijzigd, dat belangrijke landschappelijke elementen worden verbeterd (de beroemde zichttas, monumentale plekken, vormgeving van open ruimten) en dat de nog bestaande baroklanen

zullen worden gehandhaafd, c.q. gedeeltelijk hersteld.

3. In het algemeen is de hoofdsort zomereik, gemengd met andere lichtbehoevende soorten en met een ondergroei van heesters. Beuk kan als schaduwverdragende soort tussen oud wordende eiken een plaats krijgen en op enkele plekken in groepen de heersende soort zijn.

4. De thans aanwezige bomen zullen zo lang mogelijk worden gehandhaafd, zo mogelijk tot de verjonging andere bomen van voldoende maat heeft voortgebracht. Oude bomen worden wel verwijderd wanneer er gevaar dreigt of in dunningssituaties, vooral wanneer eiken, resp. eikenverjongingen in het gedrang raken. Regel: eik gaat vóór beuk. Waar nodig zal de beuk dus moeten wijken: dit kan zowel het verwijderen van een teveel aan jonge beuken betekenen, als het vellen van te zeer concurrerende oude beuken. Zie ook een artikel van Vonk (1985), waarin verjongingsprincipeprofielen zijn uitgewerkt. Uiteraard vindt verjonging met lichtbehoevende soorten alleen plaats, wanneer de plekken daarvoor groot genoeg zijn.

5. De bodem dient behoedzaam, d.w.z. zonder "schokken" te worden verbeterd. Dit houdt in een gefaseerde, spaarzame bemesting/bekalking, de stabilisering van het grondwater, de opheffing van bodemverdichting en het met rust laten van de strooisellaag (Dopheide en Verstraten, 1991).

6. Gekozen wordt voor een beheer van het bos op meer ecologische basis. Dit betekent o.m. optimaliseren van bodemomstandigheden (alle organische materiaal moet in het bos blijven), het stimuleren van kruidgroei (aangepast maaibeheer), het herintroduceren van verdwenen plantensoorten (ook stinseflora) en het bevorderen van dierlijk leven in bodem en bos (eventueel op-

nieuw invoeren van verdwenen soorten).

7. Recreatie blijft een hoofddoel, maar misbruik door het publiek moet aan banden worden gelegd. De Hout wordt te veel "onder de voet gelopen" en bereden. Dit betekent enerzijds dat gebruiksregels en beheersmaatregelen moeten worden gehanteerd voor bezoekers, vervoermiddelen en honden, anderzijds dat de huidige grote slijtage wordt hersteld. Er is een uitvoerig programma voor het opruimen van "sluippaden" (vele kilometers), het verbeteren (in vele gevallen ook versmallen en van verharding ontdoen) van paden en een logisch padverloop. De vastgeplette bodem moet worden losgemaakt. Stammen van gevelde en omgewaaide bomen worden gebruikt om kwetsbare padranden en hoeken af te schermen. Verder zullen gedragsregels worden opgesteld en kenbaar gemaakt middels publicaties en educatieve borden.

8. De Hout en de instandhouding daarvan moeten meer onder de aandacht van het publiek worden gebracht. Uitsluitend regelgeving en bebording (zie het voorgaande) zijn veel te beperkt. Er is een goede natuur- en milieueducatie nodig, specifiek op de waarden en de problemen van de Hout gericht. Middelen zijn b.v. onderwijsprojecten, een natuurpad, excursies, informatieborden en voorlichting door Houtpersoneel.

Het eerste begin

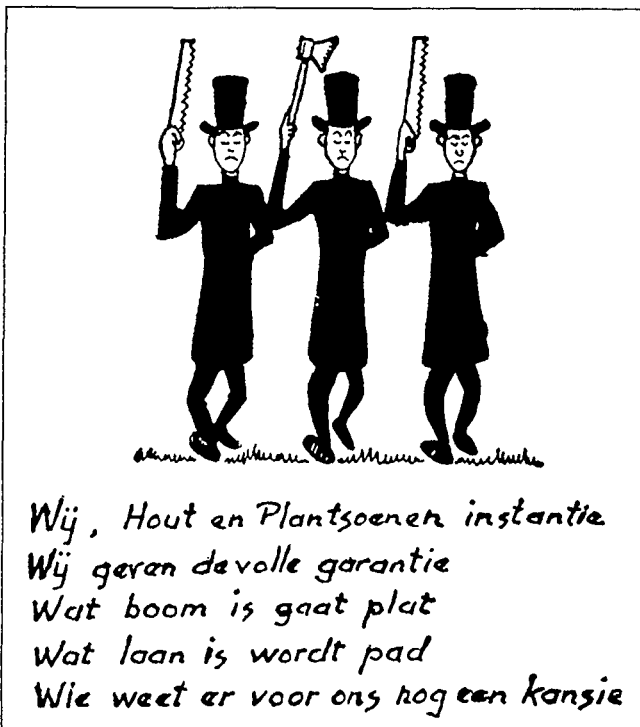
In 1989 en 1990 is veel aandacht besteed aan onderzoek, probleeminventarisatie en rapportering. Dergelijk onderzoek zou in meer gemeenten met oude stadsbossen belangrijk kunnen zijn. Haarlem heeft er in ieder geval veel van geleerd. De onderzoeksresultaten zijn regelmatig doorgegeven aan het bestuur en de bevolking door middel van

rapporten en nieuwsbrieven, toegelicht tijdens vergaderingen en excursies.

In 1990 is een begin gemaakt met bemesting (Dopheide en Verstraten, 1991). Verder werd op enkele plaatsen jonge eikenbeplanting aangebracht, werden sluippaden opgeruimd en werd een lindenlaan gedeeltelijk verjongd. Alle takhout en stamhout werd in het bos gelaten, de stammen zijn gebruikt om paden en kruispunten te begrenzen. In een druk door het publiek gebruikt en zeer verdicht gedeelte (grasvelden met vrijstaande bomen) werd de bodem geperforeerd en doorzand. Voor dit deel is een gebruiksregulering voor het publiek ontworpen. De padenverbetering is begonnen en ook het inrichtingsherstel door het plaatsen van nieuwe banken en afvalbakken. Op korte termijn zal een dunning in oude beuken worden uitgevoerd en zullen afvoersloten worden geschoond.

Verder zal in dit jaar weer een deel van de verbetering van beplanting, paden en inrichting worden uitgevoerd, alsmede een bekaliking in de herfst. Ook voor 1991 is een programma van onderzoek voorbereid, waarin als nieuw element een gebruiks- en belevingsonderzoek is opgenomen. Als bijzondere activiteit kan nog worden vermeld het werk van de stichting "de Houten Haarlemmer". Deze stichting beijvert zich bijzonder om gelden bijeen te brengen voor de Hout, o.m. door het werken aan en propageren van een adoptieprogramma. Particulieren en instellingen kunnen voor f 200,- een oude boom adopteren. De actie is in 1990 zeer goed aangeslagen.

De tot nu toe verkregen gegevens en reeds ondernomen activiteiten mogen thans reden geven tot de uitspraak: er is nog veel leven in de Haarlemmerhout en dat zullen we zo houden ook!

■ Het kappen van bomen gaat niet zonder kritiek. In 1961 was de maat vol bij het vellen van de Spanjaardslaan.

Literatuur

- Bosbouwvoorlichtingsraad, "Nota Verkenning van de ontwikkeling van de vitaliteit van het Nederlandse bos en de samenhang met omgevingsfactoren". Brochure 1989.
- Brink, N.A., "Haarlemmerhout 400 jaar. 1. De historische stijlveranderingen". Groen 40, 1984, 373-384.
- Brinkgreve, C. (redactie), diverse auteurs. "Haarlemmerhout 400 jaar, mooier is de wereld nergens". Schuyt en Co, Haarlem, 1984, 175 pag., ill.
- D.H.P.B. Dienst van de Hout, de Plantsoenen en de Begraafplaatsen Haarlem, "Beheersplan Haarlemmerhout", februari 1990.
- Dopheide, J.C.R. en J.M. Verstraten, "De Haarlemmerhout. I. Stressfactoren in een oud stadsbos en mogelijkheden tot herstel". N.B.T., januari 1991, 2-9.
- Guldemond, J.L. "Behoud Haarlemmerhout". Serie Levend Groen IV, Tijdschrift Heidemij, januari 1976, 13-19.
- Lamberts, A., "Haarlemmerhout 400 jaar. 4. Het inrichtingsplan". Groen 40, 1984, 462-467.
- Springer, L.A., "Memorie van toelichting bij het plan tot reorganisatie van den Haarlemmerhout". Haarlem, 1902.
- Vonk, D.H., "Haarlemmerhout 400 jaar. 2. De bosontwikkeling in de Haarlemmerhout". Groen 40, 1984, 415-422.
- Vonk, D.H., "Haarlemmerhout 400 jaar. 5. Variatie en beheer in een stadsbos". Groen 41, 1985, 1-6.
- Westra, J.J., "De dood van de Haarlemmerhout". N.B.T. maart 1990, 78-82.